

KİTÂB-I MUKADDES VE MÜZİĞİN TÖRENSEL COŞKU İŞLEVİNİ SİMGELEYEN ÂYET VE BÂPLAR

Öğr. Gör. Kibele Kuvılcım ARGİN
Selçuk Üniversitesi Dilek Sabancı Devlet Konservatuarı
Geleneksel Türk Müziği Bölümü
Kibel79@hotmail.com

Özet

İnsanlığın var oluşuyla birlikte kendini göstermeye başlayan müziğin, insan-müzik ilişkisi bağlamında işlevleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan birisi de müziğin törensel coşku işlevidir. Müziğin törensel coşku işlevi denilince, belki de akla ilk gelmesi gereken olgu, müziğin dini âyinlerde, dini törenlerde kullanılması düşüncesidir. Dini âyin ve törenlerin başlıca ögesi olan müzik, gerçeğe ulaşmanın asıl yolunun aşk ve cezbe olduğuna inanılan topluluklarda veya belli bir dine, mezhebe mensup gruplarda oldukça önem arz etmektedir. Sözü edilen din veya mezheplerde, yapılan tören ve âyinlerde, inanılan fikir ve felsefelerin doğrultusunda, sözlerle de desteklenen besteler törensel coşkuyu simgelemektedir.

Bu makalede din ve müzik olgularının bir araya gelerek, müziğin törensel coşku işlevinin ortaya çıkartılması ve Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan törensel coşku ile ilgili âyet ve bâpların maddeler halinde sunulması üzerinde çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Müzik, din, Kitâb-ı Mukaddes, tören.

HOLY SCRIPTURE AND THE VERSES AND CHAPTER SYMBOLIZING THE FUNCTION OF THE CEREMONIAL ENTHUSIASM OF MUSIC

Abstract

The functions of music have become more evident along with the existence of humankind (in terms of human-music relation). One of the functions music possesses is its ceremonious excitement. From this point of view, the first thing would come to mind is probably the idea of using music in religious rituals. Music, which is the primary component of religious rituals and ceremonies, exhibits significance in the societies who have faith in such orders and religions where it is believed that the idealism could be achieved through love and fascination. In these orders and religions, the rituals and ceremonies performed in accordance with the philosophies and ideas which are the objects of belief and the music supported with the lyrics symbolize the ceremonious enthusiasm.

In this article, considering music and religion interaction, the listing of the chapters and the verses related to the ceremonious enthusiasm in the Holy Scripture and revealing the music's influence on ceremonious enthusiasm are studied.

Key words: Music, religion, Holy Scripture, ceremony.

1. GİRİŞ

Tarihte din kavramı ilk olarak ilkel kabile dinleri olarak kendini göstermiştir. İlkel kabile dinleri diğer dinlerde olduğu gibi kendi içinde sınıflara ayrılmaz sadece dinle ilgili kendi içlerinde her topluluğun önem vermiş olduğu bazı kavramlar söz konusudur. Semâvî dinler grubuna Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlık girmektedir. Kitap verilen semâvî dinlerin başında Yahudilik gelmektedir. Yahudilik yaşayan dinlerin en eskilerinden biri olup Filistin’de doğmuştur ve İsrailoğullarının, İbrânilerin ve Yahudilerin dinidir. (Aydın, 2002: 106-107) Hıristiyanlık dini de Yahudilerin dini gibi Filistin’de doğmuştur. Yahudilerin inanç, ibadet ve gelenekleriyle, Yunan-Roma, eski Avrupa Pagan dinlerinin kültürlerini uzlaştıran, kurtarıcı Tanrı düşüncesini içinde bulunduran senkretist bir dindir. (Aydın, 2002: 112)

Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma (ahit) olmak üzere iki kısımdan oluşur. Kitâb-ı Mukaddes’in ilk kısmı Eski Ahit ya da Eski Antlaşma olarak adlandırılır. Bin beş yüz yıla yaklaşan bir süre içerisinde İbranice ve Aramice olarak kaleme alınan Eski Ahit, İsa’nın doğumundan önceki çok uzun bir zaman diliminde Yahudi Peygamberleri, din adamları ve âlimleri tarafından yazılmıştır. Bu bölümde İsa ve Meryem’den bahsedilmez. Tanrı, peygamberleri aracılığı ile insanlara seslenmekte ve tarihteki etkinliğini sürdürmektedir. Musa aracılığıyla verdiği On Buyruk’la insanlık tarihine kayıtsız olmadığını göstermiştir. Otuz dokuz bölümden oluşan Eski Ahit, Tevrat ve Zebur’u da kapsar.

Yeni Ahit’in ilk dört kitabı İncil’dir. Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazılmış olduğuna inanılan İnciller İsa’nın yaşamını farklı yönlerden ele alırlar. İncil’in ilk nüshaları İsa’nın yaşadığı dönemde en yaygın dil olan Grekçe’de yazılmıştır. İlk dört kitap İsa’nın yaşamı, öğretileri, ölümü ve dirilişiyle ilgili bilgileri içermektedir. İlk dört kitabı izleyen Elçilerin İşleri başlıklı kitap, İsa’nın ölümünden sonra öğretisini yayan elçilerin faaliyetlerini anlatır. (Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2002)

Kitâb-ı Mukaddes'te yer alan bölümlerde, halkın yaşamış olduğu tüm bu olaylarda, sevinç, üzüntü, zafer coşkusu, kutlamalar, törenler, yakarılar ve daha birçok duygu ifade edilmektedir. İfade etme aracı olarak da belki de en göze çarpan olgu, Tanrı'ya yakarma veya yönelim aracı olarak sesin, çalgıların yani müziğin kullanılmış olmasıdır. Aslında müziğin birçok işlevi, ifade aracı olarak bu kitapta yer almaktadır. Fakat bizim burada önemle üstünde duracağımız konu, müziğin törenselleşme coşkuyu simgelediği âyet ve bâplardır.

2. METOD

Bu çalışmada, Kitâb-ı Mukaddes içinde, müziğin törenselleşme coşkusu simgeleyen âyet ve bâpların incelenip sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmesi için başta din ve müzik kavramlarının açıklanması, dinde müziğin yeri ve önemi, Kitâb-ı Mukaddes içindeki bölümler tarama yöntemi kullanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak Kitâb-ı Mukaddes içinde yer alan ve müzikte törenselleşme coşkuyu simgeleyen âyet ve bâplar maddeler halinde toplanarak yorumlanmıştır.

Din ve Müzik Kavramlarının Açıklanması

Din, insanlık tarihi boyunca hep var olmuştur. Günümüze değin dinsiz bir toplumla karşılaşmak mümkün olmamıştır. En ilkel toplumlardan bu yana insanlar mutlaka inanacakları kutsal bir varlığa ihtiyaç duymuşlar ve bunu devam ettirmişlerdir. İlkel toplumlarda, insanları kötü ruhlardan koruyabilecek, besin kaynakları olan hayvan ve bitkilerin zarar görmesini engelleyecek ya da kötü âfetlerden onları esirgemesini sağlayacak bir güce inanış her zaman var olmuştur. Din, çok çeşitli yönleri olan bir olgudur. Tarih boyunca en eski kültürlerinin zaman dilimlerinde din, insan yaşamının her yerine yayılmış bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin yüzlerce tanımı vardır. Bunların bazıları şöyledir:

“Din, insanın kutsal saydığı şeylerle ilişkisidir”. (Rudolf Otto)

“Din, bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan kutsal ve kutsal dışı âyet ve inançlar sistemidir”. (E. Durkheim)

“ Din, insanın sonsuzu kavramasını sağlayan, akıl ve mantığa tâbi olmayan, zihnî bir meleke veya yeteneğidir”. (Max Múler)

“ Din, insan hayatı ve doğanın akışını kontrol ettiğine inanılan insanüstü güçlere yakarış ve tâzimdir”. (Frazer) (Keklik, 2006: 3)

İslâm bilginlerinin yaptıkları din tariflerinde, dikkati çeken husus, vahyin esas olarak alınmasıdır. Genelde üzerinde ittifak ettikleri tarif şu olmuştur: “ Din akıl sahibi insanları, kendi irade ve arzuları ile bizzat onlar için hayırlı olan şeylere sevk eden ilâhi kanundur”. (Aydın, 2002: 15)

İnsanlar tarafından din tecrübesi olarak yaşanan dinlere bakıldığında veya o dinlerin önderleri tarafından yapılan tanımlarda öne çıkan ortak öğeler vardır ki, bunlar da genellikle; dinin Allah tarafından emredildiği, yüce Allah'ın insanın kendini bulması, gerçeği anlaması için akıl, emrettiği yolda yürümesi için irade ve bir hata yaptığı zaman hatasını düzeltebilmesi için de elçiler ve kitaplar göndererek dinin daha çabuk yayılmasını sağladığı anlamındadır. (Keklik, 2006: 5)

Müzık, kelime olarak Yunanca kökenlidir; Musiki-Musika-Muzika-Müzık. Yunan alfabesinde m-o-u-s-a harfleriyle yazılan ve “Musa” diye okunan peri anlamındaki kelimenin sonuna gelen “-ike” veya “-ika” takısı, o kelimeye, “konuşulan dil” anlamını kazandırır. Musa'ya eklenen “-ike” takısı, peri sözcüğüne, perilerin konuştuğu dil anlamını verir. (<http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCzik#Tan.C4.B1m>) Müziğin tanımıyla da ilgili birkaç görüşü belirtmek gerekirse:

“ Kelimelerle anlatılamayan duygu ve düşüncelerin seslerle anlatılması sanattır”.

“ Müzik; duygu, düşünce, izlenim ve tasarımları, başka gerçeklerin de katkısıyla belli durum, olgu ve olayları, belli bir amaç ve yöntemle, belirli bir güzellik anlayışına göre birleştirerek, biçimlendirilmiş seslerle işleyerek anlatan estetik bir bütündür”.

“Herkesin anlayabildiği ve anlatabileceği yegâne dildir”.

(<http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCzik#Tan.C4.B1m>)

İlk insanlardan bu yana, hayvan kemiklerini birbirine vurarak yapılan müzikten, günümüzün ileri teknoloji ürünü aletleri ile gerçekleştirilen müziğe kadar insanlar, müzikle iç içe yaşamışlar ve ondan hiç vazgeçmemişlerdir. Müziği bir milletin malı veya sadece bir milletin yaşatmış olduğu bir disiplin olarak görmek yanlış olur. Müzik, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın, hangi kültürle beslenirse beslensin, önce insanın bireysel olarak, bir takım duygu ve düşüncelerini ifade edebilme imkânı bulabildiği bir alandır.

Müzik, insanı varlıktaki en yüce kudrete, onun Tanrısal varlığına yaklaştırır. İnsanın kendisi de âhenk ve melodiden yapılmıştır. Âhenk ve melodi, ezelden beri insandır, insan ruhunda yankılanıp gidecektir. (Çetinkaya, 1995: 13) Müziğin tanımı yapılırken, o tanımın yapıldığı çağın ya da yapan kişinin niteliğine, düşünce yapısına, bilim-sanat ve müzik anlayışına örnek olarak, müzik kavramının şu veya bu ögesine ya da yönüne ağırlık verilmiştir. Kısacası müzik, her zaman hem matematiksel, hem de ruhsal boyutta anlam kazanmış bir olgudur. Matematiksel boyutta anlam kazanmasına sebep, müziğin, seslerin bilimi olarak incelenip fiziksel özelliklerinin ortaya konulmuş olmasıdır. Ruhsal boyutta ise müzik, her zaman görünen olmaktan ziyade, aslında görünmeyen güzelliklerin, seslerin doğadaki muazzam uyumunun insanda bıraktığı etki açısından anlam kazanmaktadır.

Dinde Müziğin Yeri ve Önemi

İlkel toplumlarda, öncelikle vurmali enstrümanlar olmak üzere pek çok enstrüman, dini törenler için önem taşımaktaydı. Örneğin; ilkel yaşam için vazgeçilmez olan davul, dini törenlerin vazgeçilmez bir parçasıydı. Kabilelere ait dinsel törenlerde kullanılan enstrümanların çoğu, yapılan ritmik hareketleri, canlandırıcı ve uyarıcı etkiye sahipti. Vurmali, üflelemeli veya telli olarak kullanılan bütün enstrümanlar, insanlığın ilk tarih sahnesine çıkışıyla birlikte, üstlenmiş oldukları kutsal ve büyülü rollerle, varlıklarını korumaya ve devam ettirmeye çalışan ilkel insanların bütün inanışlarında yer almışlardır. (Sachs, 1940: 45)

Bugüne kadar yazılmış, dinde müziğin yerini konu alan bütün eserlerde, müzik ya bir bilim dalı olarak ilmî olarak incelenip kabul edilmiş ya da onu kutsallaştırıp veya aksi olarak yerip anlatılan bir kavram olmuştur. Çok genel açıdan bakılacak olursa, insanlar iyi ve güzel olan şeyleri kendi ihtirasları ve çıkarları uğruna istismar etmişlerdir. Sanat için de durum böyledir. Müzik, her açıdan açıklanmaya ve yorumlanmaya müsait bir bilim-sanat dalı olarak, özellikle dini-ruhsal yönden incelendiğinde bir takım engellemelerle karşı karşıya geldiğini tahmin etmek hiç de zor değildir. İslâmiyet dönemi başlangıcında, müziğin dini açıdan helal veya haram oluşu tartışmaları sürerken, bazı kimseler onu, tıpkı Ortaçağ Avrupası'nda olduğu gibi matematiğin bir alt dalı ilimlerden kabul ederlerdi. (Çetinkaya, 1995: 16)

İhvân-ı Safâ, risâlelerinin müzikten söz ettiği kısımlarında, müziğin aslında felekî şahısların sesleri ve nağmeleri olduğunu belirtmektedir. İhvân'a göre bu felekî şahıslar, meleklerdir. Melekler Allah'ı, durmaksızın tesbih ve takdis ederek O'na secde ederler. Meleklerin Allah'ı tesbih edişleri, Davûd'un Zebur'u okurken çıkardığı sestene daha güzeldir. İhvân'a göre bu nağmeler ve Elhan, orada abzi nefislerin bulunduğu anlamına gelmektedir. (Çetinkaya, 1995: 33)

Mısır ve Yunan geleneklerinin karşı karşıya geldiği ve kaynaştığı bir ortamın oluşması sonucunda, Hermetizm denilen "Hikmet Okulu" ortaya çıkmıştı. Bu Hikmet Okulu, gerek Batı gerekse İslâm ilim ve düşüncesi üzerinde bir hayli derin etkiler bırakmıştır. Ortaçağ'ın Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan düşünceleri, Hermes'in bilimlerin kurucusu olduğunu belirtirler. Hermes Hermeticalarının müzik bölümlerinde Tanrı'nın en büyük müzisyen olduğundan ve onun baştan başa kâinatta müzik yaptığı ileri sürülerek, kozmik sürecin onun müziği olduğundan söz edilir. Vahye uygun gelen hiçbir şeyi dışlamayan İslâm düşünürleri, Batı âlemini, Ortaçağ sonrasında Hermes'ten etkilenip oluşturdukları kaynaklarla desteklemişlerdir. Ortaçağda ve Ortaçağ sonrasında Batı'nın Hermes hakkında sahip olduğu bilgiler, direkt olarak İslâm kaynaklarından gelmektedir.

Batı düşüncesi tarihinde Shakespeare, Bacon, Dante, Goethe ve Mozart gibi bazı şahısların Hermetizmden etkilendikleri belirtilmektedir. (Yüksel, 2012)

Ruhun ölümsüzlüğü ile insan yaşamını düzenleyen kurallar üzerinde yoğunlaşarak, felsefenin doğuşuna büyük katkıda bulunmuş olan Pythagoras, çok önemli bir bilim adamıdır. Pythagoras'ın düşünce sisteminde sayılar, müzik içerisinde de ifadesini buluyordu. Müziğin temellerini kurmaya çalışan ve Nikonakhos tarafından, sesler arasındaki ilişkiyi ilk defa keşfettiği belirtilen Pythagoras'ın müzik ile ilgili ilk bilgileri, bazı İslâm kaynaklarının Samos'lu bilgilerden öğrendiği rivayet edilmektedir. (Çetinkaya, 1995: 33) Hz. Mevlânâ'nın da, kuyumcuların sesinden etkilendiği belirtilerek, Pythagoras ile aralarında benzerlik kurulur ve hem Hz. Mevlânâ'nın, hem de Pythagoras'ın müziğin kaynağını, çıkış yerini, semâvî bir kaynakla izah ettikleri söylenir.

Hz. Mevlânâ Mesnevî'de şöyle der:

“ Fakat padişahın rebâb sesini dinlemeden maksadı,

İştîyak çekenler gibi Tanrı hitâbını hayal etmekte.

Zurna ve davul sesleri, bir parçacık o külli neferin

Kıyamet gününde çalınacak olan Sûr'un sesine benzer.

*Hâkimler, bu mûsikî nağmelerini göklerin dönüşünden aldık
demişlerdir...”* (Çetinkaya, 1995: 57)

Ünlü filozof Nietzsche, müziğin her zaman evrensel metafizik-estetik bir anlayışa dayandığını savunmuştur. Müzik hakkındaki fikirlerini ortaya koyarken Schopenhauer'in kuramına dayanarak onun bu konuyla ilgili açıklamalarına özellikle yer vermiştir. Schopenhauer'in savunduğu düşüncelerden biri şudur: “Müzik, her şeyden önce, duyarlılığımız üzerine öbür sanatlarla karşılaştırılmayacak biçimde bir güçlü etki yapar. Çalgısal anlatımlı bir müzikten bizde kalan en derin etki bir erişme isteği, tutkulu ve sonuna varılmaz olan bir kovalama duygusudur. Çünkü müzik, oluşmanın en yakın bir yankısıdır. Onda, evrenin kalbinde çalışan doyumsuz istek duygusunu görürüz”. (Lasserre, 1997: 24)

Kitâb-ı Mukaddes'te şöyle der: “Başlangıçta kelâm vardı ve bu kelâm, Tanrı'nın kelâmıydı”. Ayrıca yine Kitâb-ı Mukaddes'e göre, ilk önce kelâm (söz), sonra da nûr (ışık) yaratılmıştır. (Khan, 1994: 114)

İslâm kültürü içinde yüzyıllar boyunca din âlimleri, hukukçular ve hatta laik konularla ilgili eserler yazan kişiler, müziğin fayda ve zararları üzerinde tartışarak belirli müzik kategorileri lehinde veya aleyhinde yorumlarda bulunmuşlardır. İslâm dünyası, hiçbir devirde ve bölgede, kendini müziğe adanmış insanlardan eksik kalmadığı için Müslümanlar, müzik türlerinin bazılarını tasvip ederek desteklerken, bazılarını yasaklarla sınırladılar.

Konuyla ilgili olarak Gazâlî şöyle der: “ *İncil'de yazılmıştır ki; Biz size gınâ eyledik, siz niçin aşk ve şevke gelmezsiniz? Biz size nağmelerimizi duyurduk, siz niçin raks eylemezsiniz? Yani biz sizi Zikrullah ile şevklendirdik, siz niçin bana müştâk olmazsınız?*” (Uludağ, 2004: 66-67)

Müzik alanındaki çalışmaların helâl yani meşrû görülenleri arasında aile şarkıları, ninniler, kadın şarkıları, evlenme töreni ezgileri ve dini olayları kutlamak için söylenen müzik tarzları vardır. Bu müzik, toplumun estetik ve ahlâki idealleriyle belirlendiği ölçüde benimsenir. Aksi olarak şehveti teşvik edici, sosyal-dini vazifeleri terk ettiren zevk-doyum müziği ise hiçbir tereddüt bırakmayacak şekilde daima radikal muhalifler ve diğer müzik icrâcıları tarafından sert biçimde reddedildiler ve asla kabul görmediler. (Faruki, 1985: 15-21)

Müzik sanatının, nefisler üzerinde muhtelif tesirleri vardır. Bu özelliği dolayısıyla Benî Âdem'den bütün milletler, müziği kullanmaktadırlar. İnsanların müziği kullanmaları, aslında müziğin nefisler üzerindeki tesirlerinin bir delilidir. İnsanlar müziği çok çeşitli yerlerde ve alanlarda kullanırlar. Kimi ilâhi yola yönelmiş insanlar, mâbed ve ibâdethânelerde, namazlarda kıraat esnasında, duâ, tazarru ve ağlama esnasında müzikten faydalanmışlardır. Hz. Davûd'un mezâmirini okurken, Hristiyanların kilisede (duâları esnasında) veya Müslümanların mescitlerde kıraatlerini güzel nağmelerle süslerken yaptıkları gibi.

Müziğin bu amaçlar doğrultusunda kullanılması, kalp rikkati, nefslerin hud(z)û ve huşûları ayrıca Allah'ın emir ve nehiyelerine boyun eğmek, günahlardan O'na tövbe etmek ve Allah'a yönelen Salih insanların yaptığını yapabilmek içindir. (Çetinkaya, 1995: 96)

Kitâb-ı Mukaddes İçindeki Bölümler

Kitâb-ı Mukaddes, daha önce de belirtildiği gibi, Eski Ahit (Tevrat ve Zebur) ve Yeni Ahit (İncil) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.

Eski Ahit'de yer alan 39 kitap, içerik ve biçim açısından dört sınıfa ayrılır: Yasa, Tarih, Özdeyiş ve Şiir, Peygamberlik Kitapları

- Yasa Kitapları: Yahudilerin “Tora” diye tanımladığı bu kitaplar, kutsal kitabın ilk beş kitabıdır. Genelde Musa'nın beş kitabı olarak bilinir. Bunlar, kutsal kitaptaki sırasıyla: Yaratılış, Mısır'dan Çıkış, Levililer, Çölde Sayım ve Yasanın Tekrarı'dır.
- Tarihsel Kitaplar, Peygamberlerin Kitapları: Yeşu, Hakimler, Rut, I. ve II. Samuel, I. ve II. Krallar, I. ve II. Tarihler, Ezra, Nehemya, Ester
- Özdeyiş ve Şiirsel Kitaplar: Eyüp, Zebur (Mezmurlar), Süleyman'ın Özdeyişleri, Vaiz, Ezgiler Ezgisi
- Peygamberlik Kitapları: Yeşeya, Yeremya, Ağıtlar, Hezekiel, Daniel, Hoşea, Yoel, Amos, Ovadya, Yunus, Mika, Nahum, Habakkuk, Sefanya, Hagay, Zekeriya ve Malaki. (Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2002)

Yeni Ahit, İ.S. 96 yılında tamamlandı. İlk dört kitap İsa'nın yaşamını, öğretilerini, ölümünü ve dirilişiyle ilgili bilgileri içerir. İlk dört kitabı izleyen Elçilerin İşleri başlıklı kitap, İsa'nın ölümünden sonra öğretisini yayan elçilerin faaliyetlerini anlatır. Bunu izleyen ve genellikle yazarın adıyla ya da yazıldığı topluluğun adıyla anılan mektuplar, İncil'in neredeyse yarısını oluşturur. İsa'nın ölüp dirilmesinden sonra iman edip ilk elçilere katılan Pavlus, bu mektupların on üçünü, o günün belli

başı topluluklarına ve önde gelen kişilere yazmıştır. Bu mektuplar, ilk inanan topluluklara yol göstermek, İsa'nın öğretilerine uygun bir yaşam sürmelerini sağlamak ve karşılaştıkları sorunların üstesinden nasıl gelebileceklerini göstermek amacıyla yazıldı. İncil'in son kitabı olan Vahiy, Eskatolojik (insanın ve dünyanın sonuna ilişkin Tanrı bilim kolu) inananları sıkıntılar karşısında cesaretlendirip teselli eder, gelecekteki olayları simgelerle açıklar. (Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2002)

- İncil'in ilk dört kitabı: Yazarların adlarıyla anılır. Bunlar; Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'dır. Yazarların her biri İsa'nın yaşamını ve öğretisini dikkatli, ayrıntılı ve değişik açılardan ele alır.
- Elçilerin İşleri: İlk dört kitabı izleyen bu kitap, İsa'nın seçtiği ilk öğrencilerin etkinliklerini, birçoğu Anadolu'da olmak üzere ilk kilise topluluklarının nasıl kurulduğunu anlatır. Bu kitabın yazarı, İncil'in üçüncü kitabını da yazan Luka'dır.
- Pavlus'un Mektupları: İsa'nın göğe alınmasından sonra mucizevi bir şekilde İsa ile karşılaşan ve iman eden Pavlus, kurtuluş müjdesini Yahudi olmayan uluslara iletme görevini almış olarak Kutsal Ruh'un esinyle değişik kişi ve topluluklara mektuplar yazdı. Kutsal Yazılar listesinde yer alan Pavlus'un on üç mektubu, İncil'in büyük bir bölümünü oluşturur. Bu mektuplar sırasıyla; Romalılar, I. ve II. Korintliler, Galatyalılar, Efesliler, Filipliler, Koloseliler, I. ve II. Selanikliler, I. ve II. Timoteos, Titus ve Filimon'dur.
- Diğer Mektuplar: İbraniler, Yakup, Petrus'un Mektupları ve Yahuda'nın Mektubu.
- Peygamberlik Kitabı-Vahiy: İncil'in son kitabıdır. Gelecekteki olayları haber veren, peygamberlikleri, insanın ve dünyanın sonuna ilişkin öngörülerini içerir. (Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, 2002)

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Kitâb-ı Mukaddes'te Müziğin Törenselleşmesini Simgeleyen Ayet ve Bâplar

Yasa Kitapları içinde yer alan Mısır'dan Çıkış bölümünde, Tanrı'nın halkını kölelikten kurtarıp, geleceğe umutla bakan bir ulus kılmak için neler yaptığı anlatılır. Tanrı, halkını Mısır'dan çıkarmaya öncülük etsin diye Musa'yı seçmiştir. Musa ile Harun'un Firavuna meydan okuması, İsraililerin kölelikten kurtulması gibi önemli olayların anlatıldığı bölümlerde, her zafer coşkusu ve sevincin yaşandığı anlarda olduğu gibi, çeşitli kutlamalar ve törenselleşmiş coşku simgesi olarak müzik yer almıştır. Ayrıca Fısıh Bayramı, Mayasız Ekmek Bayramı gibi tören coşkusuyla yapılan kutlamalarda yine müziğin ön plana çıktığı aşağıda maddeler halinde sunulan âyet ve bâplarda görülmektedir.

ÇIKIŞ 16

BAP 15

20) Ve Harun'un kız kardeşi Nebiye Miryam eline tef aldı ve bütün kadınlar teflerle ve rakslarla onun arkasından çıktılar.

ÇIKIŞ 20

BAP 19

16) Ve vâki oldu ki, üçüncü günde sabah olunca gök gürlemeleri ve şimşekler ve dağ üzerinde koyu bir bulut ve çok kuvvetli boru sesi oldu ve ordugâhta olan bütün kavm titredi.

ÇIKIŞ 21

BAP 20

18) Ve bütün kavm gök gürlemelerini ve şimşekleri ve boru sesini ve dağın tütüğünü gördüler ve kavm görünce titrediler ve uzakta durdular.

Sayılar bölümünde sık sık cesaretsizliğe düşen, sıkıntılardan korkan ve yakınan halkın başından geçen olaylar anlatılmaktadır. Halk Tanrı'ya ve Tanrı'nın onlara önder atadığı Musa'ya başkaldırıp durduğu, halkın itaatsizliğine karşı Tanrı'nın sadakati ve sürekli kayırcılığı vurgulanmaktadır. Musa'nın Tanrı'ya ve halkına adanmışlığı açıkça dile getirilmektedir. Ayrıca Tanrı'nın Musa aracılığıyla verdiği yasalar da bu bölümde yer almaktadır. Bu bölümde, müzikle ilgili âyet ve baplar incelendiğinde, konuya ilişkin olarak, müziğin, cesaret verici, bir araya getirici ve sonuçta bir tören coşkusu yaratma vesilesiyle kullanıldığı görülmektedir.

SAYILAR 10

BAP 10

Ve RAB Musa'ya söyleyip dedi:

- 2) Kendine iki gümüş boru yap; onları dövmeci işi olarak yapacaksın ve onları cemaati çağırarak için ve orduların göç etmesi için kullanacaksın.
- 3) Ve onlar çalınca bütün cemaat senin yanına, toplanma çadırının kapısına toplanacaklar.

SAYILAR 29

BAP 29

Ve yedinci ayda, ayın birinde, sizin için mukaddes toplantı olacaktır; hiçbir ağır iş yapmayacaksınız; sizin için boru çalınma günü olacaktır.

YEŞU 6

BAP 6

4) Ve sandığın önünde yedi kâhin koçboynuzundan yedi boru taşıyacaklar ve yedinci gün şehri yedi kere dolanacaksınız ve kâhinler boruları çalacaklar.

16) Ve vaki oldu ki, yedinci kerede, kâhinler boruları çalınca, Yeşu kavme dedi: Bağırın; çünkü RAB şehri size verdi.

“Hâkimler” diye adlandırılan ve halk önderlerinden oluşan kahramanların yaptıklarını anlatan bu bölümde, Tanrı’nın, tövbe edip kendisine yönelen halkı kurtarmaya her zaman hazır olduğu da dile getirilmektedir. Müziğin kullanılmaya başlanmasından itibaren özellikle askeri birliklerde ya da savaşmak için mücadele eden herhangi bir toplulukta ön planda olan “boru” çalgısı, müzikle ilgili âyet ve baplarda, sıkça karşımıza çıkmaktadır. Üflemeli bir çalgı olan “boru”nun, zafer coşkusu veya cesaret duygusunu artırmak için kullanılan bir çalgı olduğu görülmektedir. Yahudi ritüelinde bugün dahi belirli törenlerde çalınan ve dağ keçisi boynuzundan yapılan bu çalgının adı “şofar”dır.

HÂKİMLER 5

BAP 5

12) Uyan, ey Debora uyan; Uyan, Uyan, ilahi oku; Kalk, ey Barak ve ey ağabeynoam oğlu, esirlerini götür.

HÂKİMLER 7

BAP 7

16) Ve üç yüz kişiyi üç bölüğe ayırdı ve hepsinin eline borular ve boş testiler ve testiler içinde çerağlar verdi.

18) Ben ve benimle beraber olanların hepsi boru çalınca, ordugâhın bütün çevresinde siz de boruları çalacaksınız ve RAB için ve Gideon için, diyeceksiniz.

19) Ve Gideonla yanında olan üç yüz kişi, orta nöbetin başlangıcında, nöbetçileri henüz koydukları zaman, ordugâhın kenarına vardılar ve boruları çalıp, ellerindeki testileri kırdılar.

20) Üç bölük de boruları çalıp testileri kırdılar ve çerağları sol ellerinde ve çalmak için boruları sağ ellerinde tuttular ve: RABBİN ve Gideonun kılıcı, diye bağıldılar.

I. Samuel, hâkimlerin sonuncusudur. Bu bölümde Tanrı’ya bağlılığın başarıyı, Tanrı’ya itaatsizliğin yıkımı getireceği vurgulanmaktadır. İsrail’in “Hâkimler” döneminden krallığa geçiş olaylarını konu eder. Bu bölümdeki müzikle

ilgili âyetlerde, santur, tef, çenk gibi çalgı isimleri geçmektedir. Müziğin yine, karşılaşılan olaylar sonucunda, bir sevinç ve zafer duygusuyla, istenilen durumların meydana gelmesi sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir.

I. SAMUEL 10

BAP 10

5) Ondan sonra Filistin askerinin bulunduğu Allah tepesine varacaksın ve vaki olacak ki, oraya, şehre girdiğin zaman, önlerinde santur ve tef ve çenk çalarak yüksek yerden inmekte olan bir Peygamber zümresine rastlayacaksın ve onlar Peygamberlik etmekte olacaklar.

I. SAMUEL 18

BAP 18

6) Ve Davud Filistiyi vurup döndüğü zaman, onlar gelirken, bütün İsrail şehirlerinden kadınlar, Saulu karşılamak için teflerle, sevinçle ve üç telli sazlarla terennüm ve raks ederek çıktılar.

7) Ve kadınlar oynarken karşılıklı terennüm edip diyorlardı: Saul vurdu binlerini, Davud da on binlerini.

10) Ve ertesi gün, Allah tarafından Saulun üzerine kötü bir ruh kuvvetle geldi ve evin ortasında Peygamberlik ediyordu; Davud da her gün yaptığı gibi eliyle çenk çalıyordu.

II. Samuel bölümünde, Davud'un krallığını pekiştirmek ve birliği sağlamak için içte ve dışta düşmanlarıyla nasıl bir mücadeleye giriştiği canlı bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca Tanrı'nın Davud'la yaptığı antlaşma ve Davud'un yerine kimin geçeceği de bu bölümde yer almaktadır. Bu konular çerçevesinde, yine müzikle ilgili âyetlerde, çenk, santur, tef, çingırak, zil, boru ve davul gibi çalgı isimlerinin geçmesi dikkat çekmektedir. Rabb'e hamd etmenin ve onun önünde gerçekleştirilen tören veya âyinlerin bir simgesi olarak çalınan müzik, törensel coşkunun bir simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. SAMUEL 6

BAP 6

5) Ve Davulda bütün İsrail evi, servi ağacından her çeşit çalgılarla ve çenkle ve santurlarla ve tefler ve çingiraklar ve zillerle RABBİN önünde oynuyorlardı.

14) Ve Davud RABBİN önünde bütün kuvvetiyle rakediyordu; ve Davud keten efod kuşanmıştı.

15) Ve Davulda bütün İsrail evi, RABBİN sandığını bağrıslarla ve boru sesi ile çıkarıyorlardı.

İsrail'de Samuel ile başlayan krallığın tarihine I. Kırallar bölümünde devam edilmektedir. Bu bölümde Süleyman'ın İsrail kralı olması, Davûd'un ölümü, Süleyman'ın krallığı ve yaptığı işler, Yerusâlim'de yaptırdığı tapınak, krallığın İsrail ve Yehuda krallığı olarak ikiye bölünmesi, krallıkları yöneten kralların tarihi anlatılmaktadır. Bölümde kralların ilan edilmesiyle birlikte yapılan kutlamalar, törenler ve tapınaktaki âyinler için yapılan müzikler yine o dönemin törensel coşkusunu bize âyet ve baplarda göstermektedir.

I. KIRALLAR 1

BAP 1

34) ve orada kâhin Tsadok, ve Peygamber Natan İsrail üzerine kiral olarak onu meshetsinler; ve boru çalın, ve yaşasın Kiral Süleyman, diyin.

39) Ve kâhin Tsadok, çadırdan yağ boynuzunu aldı ve Süleyman meshetti. Ve boru çaldılar ve bütün kavm: Yaşasın Kiral Süleyman, dediler.

40) Ve bütün kavm onun ardınca çıktılar ve kavm zurnalar çalıp büyük sevinçle sevindiler ve onların sesinden yer çatladı.

I. KIRALLAR 10

BAP 10

12) Ve kıral sandal ağaçlarından RAB evi için ve kıral evi için direkler ve musikacılar için çenkler ve santurlar yaptı; bugüne kadar böyle sandal ağaçları gelmedi ve görülmedi.

II. KIRALLAR 9

BAP 9

13) Ve herkes çabuk davranıp esvabını aldı ve merdivenin başına onun altına koydular ve boru çaldılar ve: Yehu kıral oldu, dediler.

I. Tarihler olarak adlandırılan bu bölümün girişinde, Âdem'den Davûd'a kadarki tarihi soyağacı biçiminde özetler yer almaktadır. Giriş bölümünün devamında ise Davûd'un krallığı, özellikle tapınağın Yerusâlim'de inşası için yaptığı hazırlıklar vurgulanmaktadır. Aslında Samuel ve Krallar bölümünde geçen olayların başka bir görüş açısından tekrardır. Diğer bölümlerden farklı olarak, müzikle ilgili âyet ve baplarda insan sesinin de kullanıldığı ve ilâhiciler olarak adlandırılan kimselerden bahsedildiği görülmektedir. Yapılan müziklerin de âyin ve tören amaçlı olduğu düşünülmektedir.

I. TARİHLER 13,14

BAP 13

8) Ve Davulda bütün İsrail, ilâhilerle ve çenklerle ve santurlarla ve teflerle ve zillerle ve borularla Allah'ın önünde bütün kuvvetleri ile oynadılar.

I. TARİHLER 15

BAP 15

16) Ve Davud Levililerin reislerine, mûsikî aletleri, santurlar, çenkler ve ziller çalarak sevinçle ses yükselten ilâhicileri, kardeşlerinden tayin etsinler diye söyledi.

19) Ve ilâhiciler, Heman, Asaf, ve Eytan, yüksek ses çıkartan tunç zillerle;

20) ve Zekarya, ve Aziel, ve Şemiramot, ve Yehiel, ve Unnî, ve Eliab, ve Maseya, ve Benaya, Alamot üzere santurlarla;

21) ve Mattitya, ve Elifelehu, ve Mikneya, ve Obed-edom, ve Yeiel, ve Azazya, ve Şeminit üzere çenklele kılavuzluk etsinler diye tayin olundular.

I. TARİHLER 16

BAP 15

28) Ve bütün İsrail bağırışla ve zurnalar üfleyerek, borular ve zillerle ve yüksek ses çıkartan santurlar ve çenklele çalarak RABBİN ahit sandığını çıkardılar.

I. TARİHLER 16

BAP 16

5) Reis Asaf, ve onun ikincisi olan Zekarya, Yeiel, ve Şemiramot, ve Yehiel, ve Mattitya, ve Eliab, ve Benaya, ve Obed-edom, ve Yeiel, santurlar ve çenklele; Asaf da yüksek ses çıkaran zillerle;

6) ve Benaya, ve Yahaziel kâhinler Allah'ın ahit sandığı önünde daima borularla.

9) Ona ilâhi okuyun, ona terennüm eyleyin; Bütün harikalarını söyleyin.

I. TARİHLER 17

BAP 16

42) Ve onların, Heman ile Yeudutunun yanında olan yüksek ses çıkaranlara borular, ziller ve Allah'ın ilâhileri için mûsikî aletleri verdi ve kapıda olmak üzere Yeudutunun oğullarını koydu.

I. TARİHLER 25

BAP 25

Ve Davulda ordu başbuğları, Asafın, ve Hemanın, ve Yedutunun oğullarından bazılarını, çenklele, santurlarla ve zillerle Peygamberlik etsinler diye, hizmet için ayırdılar; ve hizmetlerine göre iş yapanların sayısı şu idi:...

6) Onların hepsi zillerle, santurlarla ve enklerle Allah evinin hizmeti için, babalarının eli altında RABBİN evinde terennüm iindiler; Asaf, Yedutun, ve Heman ise kıralın emri altında idiler.

Kral Suleyman'ın yaptığı işleri ve dönemindeki olayları anlatan II. Tarihler bölümü, Yehuda Krallığı etrafında gelişir ve Pers Kralı Koreş'in Yahudilerin Babil'den Yeruşalım'e dönmelerine izin vermesiyle son bulur. Rabb'e hamd ve şükür edip borularla, zillerle, santur ve enklerle, ilhicilerin okuduğu ilhilerle detaya bir şükür bayramı ve töreni edasında yapılan müzikler, âyet ve baplarda ortaya çıkmaktadır.

II. TARİHLER 5,6

BAP 5

12) İlhici olan Levililer de, hepsi, Asaf, Heman, Yedutun ve oğulları ile kardeşleri, ince keten giymiş olarak, zillerle ve santurlarla ve enklerle mezbahın şark ucunda durdular ve onlarla beraber yüz yirmi kâhin boru çalıyorlardı;

13) vaki oldu ki, borazanlar ve ilâhiciler, RABBE hamdde ve şkrde işitilsin diye, bir imiş gibi tek ses çıkarmak için borular ve ziller ve çalgılarla seslerini yükseltince, RABBE hamdedip dediler; çünkü o iyidir; çünkü inyeti ebedidir; o vakit ev, RABBİN evi bulutla doldu.

II. TARİHLER 7

BAP 7

6) Ve kâhinler vazifeleri zre durdular; Levililer de kıral Davudun RABBE şükretmek için, onlarla hamdettiği zaman yapmış olduğu RABBİN msiki aletleri ile durdular ve kâhinler onların karşısında borular çaldılar ve bütün İsrail ayakta duruyordu.

II. TARİHLER 22,23

BAP 23

13) Ve baktı ve işte, kıral girilecek yerde kendi direğinin yanına ve reislerle boru çalanlar, kıralın yanında duruyorlardı ve memleketin bütün kavmı seviniyordu ve borular çalıyorlardı; ilâhiciler de mûsikî aletleri çalıyorlardı ve hamd terennümü idare ediyorlardı.

18) Ve Yehoyada, RAB evinin memurlarını, Davudun Rab evinde sınıflara ayırmış olduğu kâhinlerin, Levililerin, eli altına koydu; bunlar RABBİN yakılan takdimelerini, Musa'nın şeriatında yazılmış olduğu gibi, Davudun tertibine göre sevinçle ve mûsikî ile arz etmek için idiler.

II. TARİHLER 30

BAP 30

21) Ve Yerusâlimde bulunan İsrailoğulları, yedi gün mayasız ekmek bayramını büyük sevinçle yaptılar ve Levililer ve kâhinler yüksek sesli mûsikî aletleri ile her gün RABBE hamdediyorlardı.

II. TARİHLER 36

BAP 35

25) Ve Yeremya Yoşiya için mersiye okudu ve erkek ve kadın bütün hanendeler, bugüne kadar mersiyelerinde Yoşiya üzerine söylemişlerdir; onları okumayı İsrailde adet ettiler ve işte, onlar mersiyelerde yazılıdır.

Yehuda'yı yönetmesi için Pers Kralının Nehemya'yı vali olarak Yerusâlim'e göndermesi, Yerusâlim surlarının onarılması, Kutsal Yasanın Ezra tarafından yüksek sesle okunması ve halkın günahlarını itiraf etmesi, Nehemya'nın vali olarak yaptığı öbür etkinlikler bu bölümde geçen önemli olaylardır. Müzikle ilgili âyet ve baplarda dikkat edilecek en önemli husus, kutsal tören ve kutlamalarda her seferinde görev alan ilâhicilerin maaşa bağlanması olayıdır.

NEHEMYA 7

BAP 7

67) Bütün cemaat toptan kırk iki bin üç yüz altmış iki kişi idi ve onların erkek ve kadın iki yüz kırk beş ilâhicisi vardı.

NEHEMYA 11

BAP 11

23) Çünkü onlar hakkında kıralın emri vardı ve ilâhiciler için günü gününe maaş temin edilmişti.

Zebur diye de bilinen Mezmurlar bölümü ilâhi ve dualardan oluşmaktadır. Uzun bir süre içinde farklı yazarlar tarafından yazılmıştır. Bu dua ve ilâhiler İsraililerin tapınmalarında kullanılmıştır. Övgü ve tapınma ilâhileri, ağtılar, yardım, korunma ve kurtuluş için edilen dualar, bağışlanmak için yalvarışlar, Tanrı'nın kutsamasına karşı şükran ilâhileri, düşmanın cezalandırılması için dilekler, bu bölümde dile getirilmiştir. Müzikle ilgili âyet ve baplarda da bu ilâhi ve duaların yüksek sesle Allah'a terennüm ederek okunduğu görülmektedir.

MEZMUR 33

2) Çenk çalıp RABBE şükredin, on telli santur ile ona terennüm eyleyin.

3) Ona bir yeni ilâhi okuyun; yüksek sesle güzel çalın.

MEZMUR 57

7) Yüreğim sabittir, Ey Allah, yüreğim sabittir; İlähi okuyup terennüm edeyim.

8) Uyan, ey İzzetim; uyan, ey rebab ve çenk; Seheri ben uyandırayım

MEZMUR 68

4) Allah'a ilâhi okuyun, ismine terennüm edin; Çöllerdeki biniciye yol yapın;...

25) Tef çalan kızların arasında, önde okuyanlar, arkada saz çalanlar yürüdü.

MEZMURLAR 72

22) Ben de seni, evet, hakikatini rebab ile sena edeyim, Ey Allahım, çenk ile sana terennüm edeyim, Ey İsrailin Kuddûsu.

MEZMUR 137

- 2) İçindeki söğütler üzerine çenklerimizi astık.
- 3) Çünkü orada bizi sürgün edenler, bizden teraneler ve bize azap edenler bizden şenlik istediler. Sion teranelerinden birini bize okuyun, dediler.

MEZMURLAR 147

7) RABBE şükranla ilâhi okuyun; Allahımıza çenk ile terennüm edin.

MEZMURLAR 150

- 2) Kudretli işleri için ona hamdedin; büyüklüğünün çokluğuna göre ona hamdedin.
- 3) Boru sesi ile ona hamdedin; santur ve çenk ile ona hamdedin
- 4) Tef ve raks ile ona hamdedin; sazlar ve borular ile ona hamdedin.
- 5) Sesli zillerle ona hamdedin; yüksek sesli zillerle ona hamdedin.

İŞAYA 5

BAP 5

12) Ve ziyafetlerinde çenk ile santur, tef ile zuma ve şarap var; fakat RABBİN yaptığına dikkat etmiyorlar ve onun ellerinin işine bakmıyorlar.

SONUÇ

Dünyanın her yerinde ve tarihin her evresinde, insan, duygu ve düşüncelerini, müzik sayesinde ifade edebilme imkânı bulmuştur. Müzik kültürünün ortak evrensel ögesi olduğuna inanılan, insan hayatında müziğin önemli bir anlatım ve iletişim sistemi olduğu düşüncesi, günümüzde de ortak bir yargı olarak kabul edilmektedir. En eski dönemlerden beri gelen bu ifade sanatı, törensel coşkuyu ifade etmede, daha açık bir anlatımla, insanların inanç sisteminde yer alan manevi duyguların anlatılmasında önemli bir yer tutmuştur. Her türlü inanç sisteminde kendine yer edinmiş olan müzik, yeri geldiğinde dinsel törenlerde Şamanlarda olduğu gibi kötü ruhları kovmak için, yeri geldiğinde Mevlevî Semâî ve diğer tarîkât usûllerinde, sevgiliye (yaratana) vâsıl olma ümidi ve onunla birleşme hayalini destekleyen bir olgu olmuştur. Osmanlı mehterhânelerinde veya bandoda, savaş, düğün, vb. olaylarda da müzik her zaman ön planda tutulmuştur.

Yapılan bu çalışmada, Kitâb-ı Mukaddes içindeki âyet ve bâpların incelenmesi sonucunda, müziğin dinsel yönden de insanların yaşamlarına yön veren inanç sistemleri içindeki yeri açığa çıkmaktadır. Çünkü dünya üzerindeki bütün dinlerde kutsal kitaplar, insanların yaşamlarına yön vermesi açısından çok büyük önem arz etmektedir. Bizler hayatta yaptığımız pek çok şeyin doğruluğunu veya yanlışlığını bu kitaplar vasıtasıyla öğrenebilmekteyiz. Dolayısıyla, müzik söz konusu olduğunda bu kitaplar içindeki âyet ve bâplara bakarak, onun mübahlığı veya haram olması yönünde doğru karar verebilme imkânımız vardır. İslâmiyette, Peygamberimizin tavırlarından yola çıkarak, dini yönden müziğe karşı hoşgörülü olduğunu söylemek mümkün iken, Kitâb-ı Mukaddes'te, müzikle ilgili pek çok âyet ve bâp yer alması bu konuyla ilgili tartışmasız bir hükmü bizlere göstermektedir.

İnsanoğlu, müziği her konuda, her duyguda, her düşüncede kullanma ihtiyacı duyduğundan, İslâmiyetten önce oluşmuş, ilkel ve semâvî dinlerde müzikle ilgili herhangi bir yasak ve kısıtlama söz konusu değildir. Dini törenlerde, âyinlerde, savaşlarda, kutlamalarda kısacası her yerde, insanın her duygu ve düşüncesinde

müzik hâkim olmuştur. Sonuç olarak, Kitâb-ı Mukaddes'te, konuyla ilgili olarak ilk defa incelenmiş olan müzikle ilgili âyet ve bâplar, bu çalışmamızda maddeler halinde yer almaktadır ve müziğin törenselleşme işlevini ifade ettiğine inanılan bu âyet ve bâplar, müzikle ilgili düşünülmesi gereken daha pek çok ayrıntıyı da gözler önüne sermektedir. Âyet ve bâplarda sözü edilen çalgılar, bu çalgıların sayısı, hangi amaçla çalındıkları, icrâ eden kimseler, müziğin işlevine yönelik yapılan icrâlar ve birçok olgu, ele alınıp değerlendirilmesi ve üzerinde çalışılması gereken diğer konulardır.

KAYNAKLAR

- AYDIN, Mehmet, (2002), Dinler Tarihine Giriş, Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Yalçın, (1995), İhvân-ı Safâ'da Müzik Düşüncesi, İstanbul: İnsan Yayınları.
- ÇETİNKAYA, Yalçın, (1999), Müzik Yazıları, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- FARUKÎ, Lois Lamya, (1985), İslâm'a Göre Müzik ve Müzisyenler, (çev. Ü. Tüha YARDIM), İstanbul: Akabe Yayınları.
- JUDETZ, E. Popescu, (2007), Türk Müsikî Kültürünün Anamları, (çev. Bülent AKSOY), İstanbul: Pan Yayıncılık.
- KEKLİK, Semra, (2006), Din ve Müzik Etkileşimi (Şanlıurfa Müziği Örneği), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
- KHAN, S. İnatat, (1994), Müzik, İnsan ve Evren Arasındaki Köprü, İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- LASSERRE, Pierre, (1997), Nietzsche'nin Müzik Üzerine Düşünceleri, (çev. İlhan USMANBAŞ), İstanbul: Pan Yayıncılık.
- SACHS, Curt, (1940), The History Of Musical Instruments, New York.
- ULUDAĞ, Süleyman, (2004), İslâm Açısından Müzik ve Semâ, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Kitâb-ı Mukaddes Şirketi, (2002), İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

<http://www.diyaret.gov.tr>, (ET: 2012-01-06)

<http://www.dinlertarihi.com>, (ET: 2012-01-06)

<http://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCzik#Tan.C4.B1m>, (ET: 2012-05-12)

YÜKSEL, Berk, (2012.07.24), “Hermes ve Hermetizm”

<http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=53348>, (ET: 2012.07.24)